

De Zijlpoort is een van de twee overgebleven stadspoorten van Leiden en een markante ingang van het centrum.

FOTO WILBERT DEVILEE

Leiden in straatnamen en panoramafoto's

Duizenddraadsteeg, Mirakelsteeg, Gangetje, Lombardsteeg. Gekke straatnamen waar de Leidse Louise Devilee (1949) het fijne van wilde weten. Ze ging op zoek naar informatie en inmiddels is ze bezig een boek over alle Leidse straatnamen samen te stellen. Haar man Wilbert (1947), beroepsfotograaf en eigenaar van lijstenmakerij Deviré, zorgt voor illustraties met foto's van kruispunten. De informatie hebben ze inmiddels op internet gezet (www.panoramaleiden.nl). „Want het is zonde om te wachten tot alles af is. Je kunt de hele stad op één website zien. Leuk, ook voor mensen die uit Leiden vertrokken zijn.”

Wilbert en Louise Devilee zijn geboren en getogen in Leiden. Ze zijn trots op en geïnteresseerd in 'hun' stad en wilden wel eens weten waar de straatnamen vandaan komen. „Het is toch leuk om de achtergrond te weten van de huizen en straten van je voorouders”, aldus Louise, die hiervoor uit alle hoeken en gaten informatie haalde. Zo speurde ze het internet af, ging naar het Regionaal Archief en putte uit een boek van ir. Driessen. „Ja, dezelfde Driessen als van de ir. Driessenstraat.” „Nem nou de Duizenddraadsteeg. Zo'n straatnaam spreekt toch tot de verbeelding”, geeft Louise als voorbeeld. Volgens sommigen verrees de naam naar een steegbewoner, die overal raad op wist en daarom Duizend Raet genoemd werd. „De officiële spelling met twee d's is in ieder geval fout”, vertelt ze. „In 1496 wordt de steegnaam genoemd in een met het kapittel van St. Pancras gesloten verdrag. Daarin krijgt het in 1474 gestichte klooster van Nazareth of Grauwe Zusterenconvent toestemming om een eigen kapel te

stichten. In april 1574 werd het vervallen klooster toegewezen aan de leprozen, in 1590 werden de zieken ondergebracht in het St. Elisabethgasthuis en op de plaats van het klooster werd een Baaihal gesticht met veel kleine woningen, het Mierennest. Op een deel daarvan kwam later het Meermanshof.” Geen duizend draden dus, maar raden of adviezen in het steegje tussen de Van der Werfstraat en Haarlemmerstraat. De juiste naam zou Duizenddraadsteeg moeten zijn, met één d. Uit andere bronnen bleek weer dat bij een kadastrale herschrijving per vergissing een extra d aan de benaming is toegevoegd. Het bleef niet alleen bij het onderzoek naar de straatnamen. Ook Louise's man Wilbert werd gegrepen door het project. Hij begon foto's bij de straten te zoeken. Hij koos ervoor kruispunten om een andere 'kijk op de stad te geven'. Wilbert: „Zo kun je in weinig foto's toch veel huizen laten zien. Maar je mist wel wat tussengelegde panden.” Hij heeft tot nog toe de binnenstad, Transvaal, de Kooi en de Zeeheldenbuurt gefoto-

Het stadhuis op de hoek van de Breestraat en de Koornbrugsteeg.

FOTO WILBERT DEVILEE

graferd. „Daarvoor ben ik drie jaar lang elke dag vijf uur lang op pad geweest. Voor één panorama maak ik gemiddeld zeven foto's. Ik heb nu al 4.000 panorama's gemaakt. Daar zit overlap in, omdat ik foto's soms vervang. Nu de rest van de stad nog. Dat zal nog wel een paar jaar duren. Staalwijk is mijn volgende project.” Wilberts lievelingskruispunt is de Koornbrug. „Ik woonde heel lang in de sfeervolle binnenstad en kwam vaak bij mijn neef, die in de huidige juwelierszaak Entresol woonde. Die plek ken ik van haver tot gort, een lekker plekkie.” Zijn hobby is niet zonder risico's. „Bij de Middellweg stapte er opeens een

man uit zijn auto en riep: 'Waarom fotografeer jij mijn auto? Pas op, want ik gooi je in de Oude Rijn!'. Meestal is er niets aan de hand. Gebouwen spreken niet.” Het doel van de foto's is een tijdsbeeld geven. „Ik hoop dat de mensen me waarschuwen als er iets gaat veranderen in de stad”, zegt Wilbert. „En dat ze reageren als ze aanvullingen of verbeteringen hebben op mijn teksten”, vult Louise aan. Beiden hopen dat de foto's en de gegevens ook voor later worden bewaard. Bij het Regionaal Archief Leiden (RAL) hebben ze daar wel oren naar. Peter Brandenburg, teamleider publiekszaken van

het RAL, vindt Panorama Leiden een 'heel leuk initiatief'. „Het zijn mooie en leuke foto's. Bovendien vormt het een goede aanvulling op onze beeldcollectie. Die bestaat uit circa 150.000 foto's, waarvan er nu 26.500 via internet bereikbaar zijn. In het menu kan je onder meer zoeken op straten en steegjes, trefwoorden, techniek en plaatsnamen. Het zou mooi zijn als kruispunten ook een zoekingang vormen. Die zitten wel in de database, maar dat zijn er niet zoveel en het zijn ook geen overzichtsfoto's. De foto's van Devilee zijn voor ons dus interessant.”

HIEKE VAN HOOGDALAM

Mirakelsteeg: van Oude Vest naar Clarensteeg. Vermoedelijk heeft de naam betrekking op een miraculeuze gebeurtenis, die in de omtrek, waar veel kloosters stonden, is gebeurd. Volgens de Kronijk van Holland (1740) is dit wonder geschied in 1315. Een vrouw zou tijdens dit hongerjaar geweerd hebben haar buurvrouw brood te geven. Zij bezwoer geen brood te bezitten en indien zij niet de waarheid sprak, dat dit brood in steen mocht veranderen, wat dan ook onmiddellijk gebeurde. Vroeger heette deze steeg St. Annasteeg, later afgekort tot Sannensteeg. In 1924 is een verzoek van de bewoners om naamsverandering afgewezen.

Narmstraat: van Steenstraat naar ie Binnenvestgracht. De oorspronkelijke naam is Armstraat, ook Dwarskruisstraat. De naam is ontleend aan de bijzondere stand van de Narmstraat tegenover de Kruisstraat, waarbij de armen van de straten een Latijns kruis voorstellen. De Kruisstraat (die vroeger doorliep tot de Rijn), verbeelde dan de lange arm van het kruis en de Narmstraat de korte arm.

Groenhazengracht: van Rapenburg naar Rembrandt-

straat. Naam van een middeleeuwse prostitutie: Groen Haasje. In de 15e eeuw heette het Jan van Woudengracht of Schelu Truyden. Een keurboek uit 1450 bepaalt, dat 'de deernen die in 't openbare leven sitten' niet anders dan in deze wijk of in de omtrek van de Koddesteeg mochten wonen. Een zijtak van deze gracht liep vroeger noordwaarts tot het Noordeinde, rond 1475 werd deze tak gedempt en kreeg de naam van 't Zand, later Oude Varkenmarkt. Aan de zuidkant van de gracht tussen Rapenburg en Doelengracht stond het klooster van de zusters Augustinessen van Rome, dat volgens besluit van de Staten van Holland van 15 mei 1575, evenals toen met zoveel andere kloosters gebeurde, publiek moest worden verkocht.

Legervesteeg: van Haarlemmerstraat naar Van der Werfstraat. Deze steeg is veel ouder dan de evenwijdig lopende Pelikaanstraat, (voorheen Bakkersteeg), die, wat dit gedeelte betrof nog niet bestond. Aan de noord- en oostzijde van de Legervesteeg lagen de bezittingen, zeemtouwerij en woning van burgemeester P.A. Vermeer, later genoemd Van der Werff naar zijn achter en

naast zijn woning staande werf. Op oude kaarten heet deze steeg Watersteeg; in de 18e eeuw was de naam Kraayenvangersteeg. **Lombardsteeg: van Haarlemmerstraat naar Van der Werfstraat.** De steeg is genoemd naar de vroegere lombard, lommert of bank van lening. Van oudsher werden door de graven in het belang van de armen leenbanken gesticht, vaak aan vreemdelingen verpacht, met name uit Italië, (Lombardije). Deze hielden zich in de meeste Hollandse steden bezig met het beheer en de boekhouding van die banken; de lombard ontleent haar naam dan ook aan deze Lombardezen. Het eerste lombardhuis is in Leiden gesticht in 1351 op de hoek van het Rapenburg en de Voldersgracht (Langebrug), waar later het Baraklooster en daarna het Prinsenhof zijn verzezen. Vroegere namen van de Lombardsteeg zijn Vrouw- of Juffer Juttensteeg, Steegje zonder eind, ook Ickersteegje. Deze laatste naam werd aan tal van ongere sloppen gegeven en kan zijn afgeleid van nicker, een zwarte verschijning of spook en dus zou wijzen op spoken en geesten die in deze steegjes zijn verschenen.

'Hoezo Indianenverhalen?'

De Leidse musea geven iedere zondag college aan leergierige kids van 8 tot 12 jaar in de MuseumJeugdUniversiteit. Knappe koppen krijgen daar antwoord op hun vragen. Over microwereld, volkeren ver weg en geschiedenis. Deze keer, museoloog Esther van Zutphen, medewerker van Museum Volkenkunde Leiden, over Indianen.

ZONDAGSSCHOOL

'Waren alle Indianen arm?' Esther van Zutphen: „Nee, zeker niet. De Indianen van de Noord-Westkust waren voordat de blanken kwamen zelfs best rijk. Doordat ze aan de kust woonden, hadden ze door de visvangst altijd genoeg te eten en hadden ze zelfs tijd over om lekker te feesten.”

Wat is een Indianenverhaal? „Met een indianenverhaal wordt vaak een verhaal bedoeld waar weinig of niets van klopt. Ook over de Indianen zelf bestaan veel Indianenverhalen.” **Hoe kwamen de Indianen in Amerika?** „Tijdens de laatste ijstijd, ruim 12.000 jaar geleden was het niveau van de zee veel lager. Daardoor was de Beringstraat, de zee die Siberië van Alaska scheidt, drooggevallen. Jagers uit Azië staken, op hun jacht naar mammoets en kariboes, de uitgestrekte steppen van het drooggevallen land Beringia over en kwamen in Amerika terecht. Deze nomaden werden de eerste bewoners van Amerika, die later door Columbus 'Indianen' zijn genoemd.” **Waren alle Indianen in Noord-Amerika bizonjagers?** „Als je ver genoeg teruggaat, klopt dit voor een groot deel. Zo'n 10.000 jaar geleden waren mammoeten bijna uitgestorven en jaagden de bewoners van Noord-Amerika vooral op ander

groot wild, waarvan de bizonns het meest talrijk en wijd verbreid waren. Pas veel later gingen de Indianen naast het jagen op wild ook plantaardig voedsel verzamelen. Van hun Indiaanse bureu uit Mexico leerden de Noord-Amerikaanse Indianen hoe ze voedsel konden verbouwen. Dit was ongeveer 5.000 jaar geleden. Heel lang geleden jaagden dus inderdaad de meeste bewoners van Noord-Amerika op bizonns.” **Woonden alle Indianen in tenten?** „Nee, bepaald niet. Vroeger bepaalden de natuurlijke omstandigheden hoe mensen moesten leven om te overleven. Het leefgebied van de Indianen is enorm groot en kent veel verschillende natuurgebieden. De manier van leven van de Indianenvolken verschilde vroeger dan ook sterk per gebied. Wetenschappers onderscheiden in Noord-Amerika negen cultuurgebieden. De Indianenvolken die in hetzelfde cultuurgebied leefden, hadden een aantal gemeenschappelijke kenmerken.

De negen cultuurgebieden zijn: het Subarctisch gebied, de Noordwest kust, Californië, het Zuidwesten, het Grote Bekken, het Binnenlands Plateau, de Plains (de grasvlakten), het Noordoosten en het Zuidoosten.” „In sommige gebieden was het handig om in tenten te wonen, in andere niet. De meest bekende Indianentent is de tipi. Dat is de tent van Indianen van de Plains, de grote grasvlakten. Voor hun levensonderhoud waren ze afhankelijk van bizonns. Deze bizonns vervulden regelmatig een kaalgevreten stuk grasveld, voor een stuk volop vers sappig gras. De Indianen van de grasvlakten volgden de bizonns en moesten dus heel snel hun huis en hele hebben en houden kunnen verplaatsen. Een andere hele bekende Indianentent is de wigwam. Dit zijn koepelvormige hutten, bedekt met berkenbast. Wigwams vind je in het Noordoosten. Niet alle Indianen van het Noordoosten woonden overigens in wig-

Indianen van de noord-westkust.

FOTO MUSEUM VOLKENKUNDE

wams. Je had daar ook hele lange huizen waar grote families bij elkaar woonden, de zogenaamde longhouses. In de woestijn in het Zuidwesten woonden Indianen in huizen van leem die in meerdere etages boven elkaar waren gebouwd, terwijl de Indianen aan de Noordwest kust in grote houten huizen woonden.” **Hoe zit het met die totempaal in het midden van het tipikamp waar blanken aan werden vastgebonden?** „Nou dat is dus echt een Indianenverhaal. Een belangrijk kenmerk van de grote grasvlakten is dat er nauwelijks bomen groeien. Totempalen zijn wel 30 meter hoog en worden dus ge-

maakt van enorme bomen. Die heb je dus niet op de plains. Bovendien woonden de Indianen van de plains niet voor niets in tenten. Ze leefden van de bizonjacht en die bizonns trokken van de ene naar de andere plek op zoek naar vers gras. De Indianen gingen daar dus achteraan en namen dan hun hele hebben en houden mee. Echte nomaden waren het. Nou, ik kan je wel vertellen dat je een totempaal van 30 meter lang niet steeds van de ene naar de andere plek gaat meeslepen. Al die stripverhalen waar je een totempaal midden in een tipikamp ziet staan, kun je dus in de prullenbak gooien.”

JONG GELEERD

Hans Klis studeerde scheikunde en nu bezig aan zijn master journalistiek en nieuwe media. Hij is 25, lid van Catena en roeit bij Njord. Zijn hobby's zijn lezen, tv kijken, strips lezen, schrijven en sport. Eens in de vier weken heeft hij deze column. Op www.leidschdagblad.nl/jonggeleerd houdt hij een weblog bij.

Leiden is te klein

„Ik heb zo een date”, zei ik breed lachend tegen mijn bebaarde literaire vriend Xavier R. „Dus ik blijf maar even.” We zaten aan een klein grijs tafeltje in een leeg bruin café. Toen hij me gultig vroeg met wie, viel er plots een pijnlijke stilte. We deelden een ongemakkelijke glimlach en Xavier grinnikte met de wijsheid van een aantal jaren meer ervaring in het spel. „Ach, het is een vrije meid. Zo gaan die dingen.” We hadden allebei een afspraakje geregeld met dezelfde vrouw met een vooruitzicht op meer dan alleen een gezellig drankje. Niet heel verrassend; in Leiden doet iedereen het met elkaar. Aan de incestueuze sfer van studentenverenigingen en andere dichtgetimmerde clubjes valt niet te ontsnappen. Daar zijn simpelweg te weinig leuke kroegen of danstenten voor. Je kunt maar zo vaak beschonken samen paaldansen in de Odessa, zoenen in de Mas y Mas of hand in hand lopen over de Hooglandse Kerkgracht, voordat iedereen die je kent het weet. Je hoort van vrienden of vijanden, wie je allemaal voorgingen en je kunt meestal met je eigen ogen zien wie je volgt. Leiden is echt te klein. Het is de keerzijde van dat gezellige 'ons-kent-ons'-gevoel waar mensen buiten

Leiden altijd zo lyrisch over zijn. Anonimiteit bestaat gewoon niet in Leiden: je ontkomt aan niemand. Aan scharrelende ex-vriendinnen bijvoorbijbeeld. Zelfs niet in je eigen stamcafé, waar zij altijd een hekel aan hadden. En wie kan het je kwalijk nemen, in één avond heb je al snel de leukste kroegen gehad. Of alle mannen van je studentenvereniging, dus je moet wel je gewoontes veranderen. „Zo gaan die dingen.” Of ben je op een willekeurige avond in de Einstein een meisje aan het versieren, staan er met wat geluk drie bekenden van jou naast. Met minder geluk haar twee vriendinnen, cordialgenoten, studiegenoten of huisgenoten waarmee je de afgelopen week mee naar huis bent geweest. „Zo gaan die dingen.” Denk je heel naïef je slechte date van de avond ervoor mooi twee weken te negeren en het hele fiasco rustig te kunnen laten doodbloeden, duikt ze lachend op in de supermarkt. Of jij het 'ook zo gezellig vond' en dat ze 'snel weer wilt zien.' Soms is het pijnlijk hoe klein Leiden is. „I don't kiss and tell”, schreef Xavier een kleine week later in een sms. Ik lachte, ik wist genoeg. Er is geen ontsnappen aan, tenzij je de stad verlaat. Maar dat doe je niet, want dit hoort erbij, bij Leiden. „Zo gaan die dingen.”